

ЗВ'ЯЗОК ЧАСІВ: СТОРІНКИ ІСТОРІЇ

УДК 343.6:343.222 (49)

В. Рубцов,аспірант кафедри кримінально-правових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ**ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ,
ДОПУЩЕНІ ПІД ЧАС ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ,
У КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ
ДЕРЖАВ КОЛИШНЬОГО СРСР**

Вивчення досвіду зарубіжних держав може стати потрібною базою для вирішення нових завдань, які постали у кримінальному праві України. Особливо необхідними є вивчення законодавства про злочини, що вчиняються під час експертної діяльності, і дослідження механізму кримінально-правової охорони суспільних відносин щодо забезпечення доказової інформації, яка має оцінний характер, під час здійснення правосуддя, що запроваджені в державах колишнього СРСР.

Хоча порівняльно-правовий огляд деяких положень іноземного кримінального законодавства в частині відповідальності за злочинні діяння експертів здійснювався в роботах деяких українських науковців, зокрема М.В. Шепітька [1], О.І. Габра [2], однак розглянуті ними питання стосувалися лише окремих видів злочинів, які посягають на відносини щодо забезпечення доказової інформації. Тому позитивні можливості використання компаративістського методу при дослідженні проблем регламентації кримінальної відповідальності експертів ще не вичерпані. Отже, метою статті є аналіз норм кримінального законодавства держав колишнього СРСР, які передбачають відповідальність за порушення, допущені під час експертної діяльності.

Зупинимось на ознайомленні з положеннями кримінального законодавства держав колишнього СРСР, оскільки в

них є спільне коріння та минула правова система (Грузія [3], Республіка Вірменія (далі – Вірменія) [4], Киргизька Республіка (далі – Киргизстан) [5], Республіка Таджикистан (далі – Таджикистан) [6], Республіка Казахстан (далі – Казахстан) [7], Азербайджанська Республіка (далі – Азербайджан) [8], Республіка Узбекистан (далі – Узбекистан) [9], Російська Федерація (далі – РФ) [10]).

Отже, дослідимо, чи взагалі передбачена кримінальна відповідальність за порушення, допущені під час експертної діяльності, у диспозиціях статей Кримінальних кодексів (далі – КК) зарубіжних держав. Варто зазначити, що кримінальне законодавство держав колишнього СРСР загалом демонструє єдиний підхід до вирішення питання про кримінальну відповідальність за злочини, учинені експертами. Спільність у регламентації кримінальної відповідальності експертів у законодавстві окремих зарубіжних держав, які колись разом із УРСР уходили до складу СРСР, зумовлена багатьма обставинами, серед яких можна виділити такі: а) структурна і змістова подібність кримінального законодавства різних держав; б) основи кримінального права цих держав мають спільні історичні корені та спільну минулу правову систему, яку М.І. Хавронюк іменує «соціалістична» [11, с. 13].

У КК окремих держав, що входили в Радянський Союз, передбачена

відповідальність експертів за завідомо неправдивий висновок (Азербайджан (ст. 297), Вірменія (ст. 338), Таджикистан (ст. 351), Киргизстан (ст. 330), Узбекистан (ст. 238), Казахстан (ст. 352), Грузія (ст. 370)), відмову або ухилення експерта від давання показів (Киргизстан (ч. 1 ст. 331), Таджикистан (ч. 2 ст. 352), Узбекистан (ч. 1 ст. 240)), розголошення даних досудового слідства або дізнання (Узбекистан (ст. 239)). Наприклад, у ч. 1 ст. 297 КК Азербайджану передбачена відповідальність експертів за неправдиві покази.

Кваліфікованим складом цього злочину є вчинення його в поєднанні з обвинуваченням особи в учиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину. Відповідна кваліфікуюча ознака також передбачена у КК Киргизстану (ч. 2 ст. 331), Узбекистану (ч. 3 ст. 240), Грузії (ч. 2 ст. 370). Окрім того, у КК решти пострадянських держав, які встановлюють відповідальність за неправдивий висновок експерта, містяться додаткові кваліфікуючі ознаки, такі як учинення злочину зі штучним створенням доказів обвинувачення (Вірменія (п. 2. ч. 2 ст. 338), Казахстан (ч. 2 ст. 352)); із корисливих мотивів (Вірменія (п. 3 ч. 2 ст. 338), Казахстан (ч. 2 ст. 352)); в інтересах організованої групи (Узбекистан (ч. 3 ст. 240)).

У кримінальних кодексах окремих держав (зокрема у КК Азербайджану (ст. 297), Вірменії (ст. 338), Киргизстану (ст. 330), Казахстану (ст. 352), Грузії (ст. 370)) міститься положення, відповідно до якого звільняються від кримінальної відповідальності за давання завідомо неправдивих показів ті учасники процесу, які добровільно під час дізнання, досудового слідства або судового розгляду справи до винесення вироку або рішення суду заявляють про вчинений ними відповідний злочин. Відзначимо, що у КК України ця норма відсутня. Такий стан речей може свідчити про те, що законодавець або надто суворий до осіб, які вчинили відповідний злочин, або врахував можливість того, що звільнення учасників

процесу від кримінальної відповідальності породить у них відчуття безкарності й уседозволеності, оскільки вони знатимуть, що в будь-який момент до винесення судом остаточного рішення можуть відмовитися від попередніх показань без жодних кримінально-правових наслідків.

Аналіз окремих кваліфікуючих ознак (зокрема обвинувачення особи в учиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину), що регламентують відповідальність за неправдивий висновок експерта, породжує певні сумніви у справедливості й доцільності запровадження законодавцем КК зарубіжних держав звільнення від кримінальної відповідальності. У теорії кримінального права з цього приводу дуже влучно висловила В.В. Навроцька, яка зазначає: «... коли несправедливо обвинувачений уже пройде «прес» кримінального судочинства, коли йому суттєво «потріпають» нерви, підірвуть здоров'я, достатньо буде заявити про неправдивість даної інформації, і це автоматично дозволить уникнути кримінальної відповідальності» [12]. У зв'язку з цим С.О. Новіков пропонує передбачити лише можливість, а не обов'язок звільнення від кримінальної відповідальності особи, котра дає завідомо неправдиву інформацію, за умови, що вона добровільно повідомила про свою брехню [13, с. 173]. На нашу думку, якщо звільнення від кримінальної відповідальності за відповідний злочин і можливе, то обов'язково за умови відшкодування експертом моральних збитків несправедливо обвинуваченому.

На жаль, відповідей на всі запитання в законодавстві зарубіжних держав немає. Тому, як указується в теорії кримінального права, несправедлива критика КК України, протиставлення його законодавству зарубіжних держав, де нібито все краще й досконаліше, видається безпідставною, оскільки вмиле застосування кримінального закону України може слугувати виконання поставлених перед ним завдань. Головна проблема в цій галузі на сьогодні

— це не вади кримінального законодавства (яких ніхто й не заперечує), а його неправильне застосування чи скоріше за все незастосування на практиці [14, с. 50].

Законодавець в окремих КК пострадянських держав також передбачає відповідальність за відмову або ухилення експерта від виконання покладених на нього обов'язків, зокрема давання висновку (Киргизстан (ч. 1 ст. 331), Таджикистан (ч. 2 ст. 352), Узбекистан (ч. 1 ст. 240)). Натомість у КК України (ст. 385) кримінально караними є дії експерта, що полягають у відмові від виконання покладених на нього обов'язків без поважних причин. Звідси випливає, що експерт може відмовитись від давання висновку, якщо на це є поважна причина, і такі дії не вважатимуться кримінально караними. Кримінальні закони держав колишнього СРСР позбавлені такої вказівки. За таких умов, видається, було б доцільніше, якщо б законодавець окремих пострадянських держав передбачав відповідальність за відмову експерта від виконання покладених на нього обов'язків без поважних причин, оскільки закономірно, що останній може відмовитись від проведення експертизи через відсутність у нього необхідних знань або ж перебувати у службовій або іншій залежності від сторін кримінального провадження чи потерпілого, що унеможлиблює його діяльність і, безумовно, не може слугувати підставою настання кримінальної відповідальності.

Що ж до видів покарань за порушення, допущені в ході експертної діяльності, згідно з КК держав колишнього СРСР, то варто зазначити, що вони, як правило, істотно не відрізняються від покарань, які передбачені у КК України, за вчинення відповідних посягань. Тому коротко зупинимось на тих, які мають відмінності. Так, за КК Азербайджану за давання завідомо неправдивого висновку експерта без кваліфікуючих ознак передбачене покарання у вигляді штрафу від п'ятисот до тисячі мінімальних розмірів оплати праці, або

громадські роботи на строк від ста шістьдесяти до двохсот годин, або виправні роботи на строк від одного до двох років, або обмеження волі на строк до двох років, або позбавлення волі до шести місяців. Як бачимо, законодавець Азербайджану урізноманітнив види покарання, від штрафу до позбавлення волі. Стосовно відповідальності за вчинення кваліфікованого виду відповідного посягання, то законодавець низки пострадянських держав передбачає як міру покарання лише позбавлення волі (на строк не більше ніж п'ять років за ч. 2 ст. 338 КК Вірменії; від трьох до восьми років за ч. 2 ст. 370 КК Грузії; від двох до п'яти років за ч. 2 ст. 351 КК Таджикистану). На нашу думку, така міра покарання є справедливою та відповідає ступеню тяжкості вчиненого злочину. Водночас загроза отримання покарання у вигляді позбавлення волі слугуватиме важелем стримування від учинення відповідного посягання. Нагадаємо, що законодавець України більш лояльно ставиться до «злочинної діяльності експертів», зокрема за давання завідомо неправдивого висновку за наявності кваліфікуючих ознак передбачає покарання у вигляді виправних робіт на строк до двох років, або обмеження волі на строк до п'яти років, або позбавлення волі на строк від двох до п'яти років. За таких умов, вважаємо, що українському законотворцю необхідно обмежити коло покарань за злочин, передбачений ч. 2 ст. 384 КК України, і встановити покарання лише у вигляді позбавлення волі.

Натомість за відмову експерта від виконання покладених на нього обов'язків передбачене покарання у вигляді штрафу (ч. 2 ст. 352 КК Таджикистану, ст. 331 КК Киргизстану, ст. 240 КК Узбекистану) й арешту до трьох місяців (ст. 240 КК Узбекистану). Видається, що таке покарання відповідає тяжкості вчиненого посягання, оскільки відмова експерта від виконання покладених на нього обов'язків лише затримує процесуальний порядок отримання доказів у кримінальному

провадженні, а шкоди конкретному потерпілому не заподіює, як це має місце у випадку давання завідомо неправдивого висновку експертом.

Загалом проведене дослідження щодо вирішення проблеми кримінальної відповідальності за порушення, допущені під час експертної діяльності, дає підстави для таких висновків. Невдалими вважаємо положення кримінального законодавства держав колишнього СРСР, у яких кримінально караними є дії експерта, що полягають у відмові від виконання покладених на нього обов'язків. При цьому законодавець не вказує, що така відмова повинна здійснюватись без поважних причин, оскільки існує низка законних причин, за яких експерт об'єктивно не може виконувати покладені на нього обов'язки, що, відповідно, унеможливує настання кримінальної відповідальності.

Найбільш удалими та вартими імплементації в національне законодавство є положення окремих статей (у КК Азербайджану (ст. 297), Вірменії (ст. 338), Киргизстану (ст. 330), Казахстану (ст. 352), Грузії (ст. 370)) щодо звільнення від кримінальної відповідальності за давання завідомо неправдивих показів. Зокрема, підставою такого звільнення передбачена добровільна відмова від учинення злочину під час дізнання, досудового слідства або судового розгляду справи до винесення вироку чи рішення суду. Разом із тим видається, що, окрім добровільної відмови від учинення злочину, обов'язковим є врахування відсутності заподіяної шкоди для інших осіб або ж відшкодування завданої шкоди. Упровадження такого положення у КК України дасть змогу говорити про наявність заохочувальної кримінально-правової норми для осіб, котрі визнали неправомірність свого діяння.

Ключові слова: експерт, під час експертної діяльності, звільнення від кримінальної відповідальності, кримінальне законодавство, зарубіжний досвід.

Статтю присвячено аналізу кримінально-правових проблем, пов'язаних із порушеннями, допущеними під час експертної діяльності. Вивчається зміст статей, що встановлюють кримінальну відповідальність за злочинні дії експертів, у кримінальних кодексах держав колишнього СРСР. Також визначені окремі напрями вдосконалення українського кримінального законодавства в цій частині.

Стаття посвячена аналізу уголовно-правових проблем, зв'язаних с порушеннями, допущенными в ходе осуществления экспертной деятельности. Изучается содержание статей, устанавливающих уголовную ответственность за преступные действия экспертов, в уголовных кодексах государств бывшего СССР. Также определены отдельные направления усовершенствования украинского уголовного законодательства в данной части.

The scientific article is aimed at comparative-legal analysis of the issues related to the infringements committed in the course of expert activity execution. There is studied the content of articles establishing criminal responsibility for the criminal acts of expert in the criminal laws of the former Soviet Union states. Additionally, there are outlined particular areas for Ukrainian criminal legislation improvement in this regard.

Література

1. Шепітько М.В. Кримінальна відповідальність за завідомо неправдиве показання : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / М.В. Шепітько. – Х., 2011. – 246 с.

2. Габро О.І. Відповідальність свідка, потерпілого, оцінювача, експерта, перекладача за діяння, передбачені ст. 384 КК України : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / О.І. Габро. – Х., 2012. – 246 с.

3. Уголовный кодекс Грузии / науч. ред. З.К. Бигвава. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. – 409 с.
4. Азарян Е.Р. Уголовный кодекс Республики Армения / Е.Р. Азарян, Н.И. Мацнева ; предисловие Е.Р. Азаряна ; перевод с армянского Р.З. Авакяна. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2004. – 450 с.
5. Уголовный кодекс Кыргызской Республики [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.toktom.kg/lawcoll/15076.1.htm.
6. Уголовный кодекс Республики Таджикистан. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. – 410 с.
7. Уголовный кодекс Республики Казахстан : Закон Республики Казахстан от 16 июля 1997 года № 167 / предисл. министра юстиции Республики Казахстан, докт. юрид. наук, проф. И.И. Рогова // Ведомости Парламента РК. – 1997. – № 15–16.
8. Уголовный кодекс Азербайджанской Республики / науч. ред. И.М. Рагимова ; перевод с азербайджанского Б.Э. Аббасова. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. – 325 с.
9. Уголовный кодекс Республики Узбекистан (с изм. и доп. на 15 июля 2001 г.) / вступ. статья М.Х. Рустамбаева, А.С. Якубова, З.Х. Гулямова. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. – 338 с.
10. Уголовный кодекс Российской Федерации. – Х. : Консум, 1997. – 164 с.
11. Хавронюк М.І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації : [монографія] / М.І. Хавронюк. – К. : Юрисконсульт, 2006. – 1048 с.
12. Навроцька В.В. Негативні наслідки правового характеру за дачу завідомо неправдивої інформації в кримінальному процесі / В.В. Навроцька [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pravoznavec.com.ua/period/article/10996/%CD>.
13. Новиков С.А. Правдивые показания: правовые меры стимулирования в России и за рубежом (уголовное судопроизводство) : [монография] / С.А. Новиков. – СПб. : Издательский дом С.-Петербур. гос. ун-та ; Издательство юридического факультета СПбГУ, 2008. – 424 с.
14. Навроцький В.О. Кримінальне законодавство зарубіжних держав : питання особливої частини / В.О. Навроцький. – Львів : Юридичний факультет Львівського державного університету ім. Івана Франка, 1999. – 56 с.

